

УДК 327 (477)

Позаблоковість зовнішньої політики України як наслідок її геополітичного положення

Олег Пошедін,

кандидат історичних наук, доцент,
начальник кафедри міжнародних відносин
Національного університету оборони України

У статті доводиться, що позаблоковий статус на сучасному етапі є природнім для України через особливості її геополітичного положення.

Ключові слова: зовнішня політика, багатовекторність, геополітичне положення, позаблоковість.

The article proves that the non-alignment policy at the present stage is a natural for Ukraine because of the peculiarities of its geopolitical situation.

Keywords: foreign policy, multi-vector, geopolitical situation, non-alignment.

Шляхи розвитку зовнішньої політики України постійно перебувають у центрі багатьох публікацій [2, 4]. Не залишається поза увагою українських дослідників і питання багатовекторності зовнішньої політики України. Ця політика має в українському суспільстві як своїх прихильників [4, 6, 7] так і противників [5, 9].

У статті доводиться, що позаблоковий статус на сучасному етапі для України не має альтернативи і впливає з політики багатовекторності, яка є цілком природною України через особливості її геополітичного положення.

Дослідження геополітичного простору і геополітичного положення є однією з передумов адекватного формування зовнішньої політики будь-якої країни. Як вивчення середовища, в якому живе і діє кожна конкретна людина необхідне для прогнозування її поведінки, так і дослідження

геополітичного середовища, в якому функціонує держава, є необхідною передумовою вивчення особливостей її зовнішньої і внутрішньої політики.

Геополітика як наука і політична практика у сфері внутрішньої політики забезпечує гармонізацію інтересів населення різних регіонів і безконфліктну співпрацю між ними. У зовнішньополітичному вимірі геополітика забезпечує визначення власних національних інтересів на основі реальних геополітичних можливостей та їх узгодження з національними інтересами інших суб'єктів міжнародного права, які діють в межах, передусім, регіонального спільного геополітичного простору.

Дослідження особливостей геополітичного положення України дозволяє враховувати в практичній діяльності як переваги так і вади, що зумовлюються цим положенням. У ракурсі геополітики Україна посідає на Євразійському континенті винятково важливе, багато в чому унікальне місце, яке часто визначають поняттями «географічний центр Європи», «перехрестя між Сходом і Заходом». Маючи територію понад 600 тис. кв. км, і посідаючи в Європі, за останніми даними, сьоме місце за чисельністю населення, Україна володіє унікальними природними умовами, вигідно відрізняючись і родючістю ґрунтів, і значною кількістю корисних копалин, і сприятливими кліматичними умовами. До того ж вона володіє вельми розвиненими шляхами сполучень і має вихід до моря.

Щоправда, тут слід зауважити, що всі ці геополітичні переваги у минулому нерідко перетворювалися на вади, оскільки за відсутністю надійних природних рубежів Україна протягом століть була об'єктом чужоземних зазіхань і багаточисельних експансій з боку своїх сусідів, що позбавило її можливості самостійного державного існування, а її територія була розпорошена різними країнами [7].

Геополітичне положення України на межі двох великих геополітичних цивілізаційних просторів – європейського і євразійського – було і є одним з визначальних факторів її історії.

Високо оцінюючи геополітичне становище, яке займає Україна, західні політики і політологи доволі часто розглядали відносини з нею, насамперед, через призму своїх відносин із Росією, а в геостратегічному вимірі – як головний аванпост перед Євразією в цілому. Звичайно, подібні перспективи не відповідають національним інтересам України.

У свою чергу, політичні сили Росії, цілком очевидно, зацікавлені в посиленні свого впливу на політичний курс України. Реально цей тиск відобразився в «газових» війнах, в обмеженні можливостей євроатлантичної перспективи України, в політиці втягування України в Митний союз Росії, Білорусі й Казахстану і деякими іншими діями.

Аналізуючи позицію російської сторони стосовно незалежної України, З. Бжезінський зробив висновок: «Більша частина сучасної російської політичної еліти вважає Україну неправомірно утвореною державою; не лише незаконним, а й неприродним державним утворенням. Український націоналізм вважається штучним, таким, що не має ґрунту, і взагалі

провінційним збоченням, що відриває Україну від великих російських традицій» [1, С. 13].

Виходячи з викладеного, одним із головних принципів української геостратегії має бути багатовекторність її міжнародної політики. Історичні та географічні реалії практично виключають можливість орієнтації України лише на один стратегічний зовнішньополітичний напрям. Тому навіть палкі прихильники політики європейської чи російської одновекторності зовнішньої політики України повинні розуміти, що ні один з них не може бути єдиним стратегічним напрямком її зовнішньої політики.

Проте сьогодні принцип багатовекторності іноді має помилкове розуміння. Досить часто він трактується як хитання України між двома зовнішньополітичними напрямками – західним та східним [6, С. 14].

В реальному житті багатовекторність треба сприймати не як постійні коливання зовнішньополітичного курсу, а в широкому розумінні, як розвиток і підтримка рівноправних і взаємовигідних відносин із багатьма учасниками міжнародного життя на основі потреб власних національних інтересів. Для України це абсолютно раціональна і прагматична політика, яка, окрім усього іншого, викликана ще й тим, що в Україні поки що немає єдності серед населення стосовно визначення зовнішньополітичних пріоритетів і тому однозначний наголос на одновекторності вносить лише зайвий розбрат в українське суспільство [7].

Це положення має особливе значення, коли йдеться про воєнну політику України. Наша держава, саме внаслідок свого геополітичного положення і розбіжностей реальних внутрішніх геостратегічних орієнтацій населення, не може вести політику «проти» ні західного, ні східного геополітичних векторів.

Слід зазначити, що через відсутність консенсусу між державами-членами НАТО стосовно членства в цій організації України (відомо, що проти приєднання України до «Плану дій щодо членства в НАТО» виступала Німеччина, Франція та деякі інші країни Європи) шанси України набути членства в Організації північноатлантичного договору фактично дорівнювали нулю. Водночас, офіційна політика України, спрямована на вступ в НАТО, стала каталізатором конфронтації і погіршення відносин із Росією за всіма напрямками. Тому проголошення Україною позаблокового статусу було цілком виправданим і певною мірою сприяло покращенню стосунків з нашим східним сусідом.

Позаблоковий статус України можна вважати виправданою тактикою, але не стратегією воєнно-політичної діяльності нашої держави. Це твердження обумовлюється її прагненням набути повноправного членства в Європейському Союзі.

Треба усвідомлювати, що інтеграція України в структури ЄС органічно включає й інтеграцію в його оборонну систему з відповідними зобов'язаннями і відповідальністю. Тому позаблоковість у відносинах з НАТО і ОДКБ не означає, що Україні вдасться уникнути взяття на

себе зобов'язань перед європейською спільнотою в сфері оборони. Якщо Україна на ділі, а не лише на словах, хоче зайняти гідне, рівноправне і повноправне місце серед європейських країн, то вона жодним чином не зможе залишитися поза її оборонною системою.

Розмови про нову систему європейської безпеки, відмінну від нинішньої, не мають і в найближчі десятиліття не матимуть під собою реальних економічних, соціально-політичних та ціннісно-орієнтаційних підстав. Тому рано чи пізно, Україні доведеться визначатися з приєднанням до тієї чи іншої системи цивілізаційних, у тому числі і воєнно-політичних, цінностей власне європейської чи євразійської цивілізаційних систем. Позаблоковою якийсь час Україна може бути, але вона не може бути позацівілізаційною.

На підтвердження цього наведемо порівняння ст. 5 Північноатлантичного договору і пункт 7 ст. 42 Договору про Європейський Союз у редакції Лісабонського договору [11, 12].

Вашингтонський договір: «Сторони погоджуються, що збройний напад на одну або кількох із них у Європі чи у Північній Америці вважатиметься нападом на них усіх: і, відповідно, вони домовляються, що в разі здійснення такого нападу кожна з них, реалізуючи своє законне право на індивідуальну чи колективну самооборону, підтверджене Статтею 51 Статуту Організації Об'єднаних Націй, надасть допомогу тій Стороні або Сторонам, які зазнали нападу, і одразу здійснить, індивідуально чи спільно з іншими Сторонами, такі дії, які вважатимуться необхідними, включаючи застосування збройної сили, з метою відновлення і збереження безпеки у Північноатлантичному регіоні.»

Договір про ЄС: «У разі збройного нападу на суверенну територію держави-члена ЄС усі інші держави-члени надають йому всі наявні в їхньому розпорядженні засоби допомоги і сприяють у відповідності зі ст. 51 Статуту ООН. Дане положення не порушує особливого характеру безпекової та оборонної політики певних держав-членів ЄС».

На перший погляд, взагалі важко знайти принципові відмінності між цими документами. І тільки читаючи між рядків, можна зрозуміти, що насправді міститься за наступними словами Договору про Європейський Союз: «Дане положення не порушує особливого характеру безпекової та оборонної політики певних держав-членів ЄС». Зважаючи на те, що до Європейського Союзу належить ряд нейтральних країн, цей пункт договору, в першу чергу, поважає безпекову політику саме даних країн.

Отже, сьогодні ЄС перебуває на етапі переходу від «м'якої» до «жорсткої» моделі системи колективної безпеки, тобто умовно належить до організацій колективної оборони. У майбутньому Україна навіть у статусі позаблокової держави зможе інтегруватися в оборонну систему ЄС, адже ніхто не може назвати Європейський Союз суто військово-політичним союзом.

Відповідно до наведеного вище, сьогодні військове співробітництво України з ЄС повинно зосередитися на наступних напрямках:

- розвиток воєнно-політичного діалогу між Україною та ЄС з широкого спектру питань спільної політики безпеки і оборони (СПБО);
- підготовка українських фахівців у сфері СПБО;
- досягнення взаємосумісності визначених підрозділів Збройних Сил України для участі у спільних військових навчаннях та миротворчих операціях під проводом ЄС;
- підготовка до залучення підрозділів Збройних Сил України до формування багатонаціональних бойових тактичних групах (БТГ) ЄС.

Залучення Збройних Сил України до реалізації Концепції БТГ ЄС повинне розглядається як перспективне та важливе військово завдання, яке має багатогранний ефект. Так, з політичної точки зору це є конкретним підтвердженням намірів нашої держави до спільних дій із врегулювання криз у рамках СПБО. У військовому вимірі – це можливість отримання і впровадження у національну практику позитивного досвіду та знань для розвитку експедиційних спроможностей Збройних Сил України. Саме такі спроможності є надзвичайно важливими для виконання завдань у міжнародних миротворчих операціях та операціях з врегулювання кризових ситуацій. Розвиток цих спроможностей слід розглядати як складову забезпечення захисту території України власними силами, що особливо важливо в умовах позаблокового статусу нашої держави.

І тут варто наголосити, що одним з практичних аспектів української позаблоковості є співробітництво з Північноатлантичним альянсом, адже Європейський Союз використовує військові стандарти і процедури НАТО, а досягнення взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України з підрозділами країн-членів ЄС можливе лише в межах Концепції оперативних можливостей – партнерської програми НАТО.

Разом з розпадом Радянського Союзу геополітичне положення і геополітична ситуація довкола України змінилася кардинально. Бути сегментом потужної імперії – це одне, а бути самостійним суб'єктом міжнародних відносин зі всією повнотою прав і відповідальності – це зовсім інше.

Закінчити дану статтю хотілось би словами першого Міністра закордонних справ незалежної України А. Зленка: «Розмірковуючи абстрактно, Україна могла б з легким серцем промінати свою геополітичну вагу на економічний та політичний вплив, характерний для успішних східноєвропейських країн. Адже геополітична вага – це властивість певної території. А економічний та політичний вплив – властивість певної нації, і нації успішної.

Україна була б геополітично важливою для Росії, Європи, Сполучених Штатів, навіть якби вона була безлюдною пустелею. Багато політиків світу саме так і сприймають нас – як важливу територію. Ми ж маємо стати

важливою нацією» [3, С. 7]. І з цим важко не погодитись. Сподіваємось, що Україна, проводячи розумну багатовекторну, позаблокову політику, зможе посісти гідне місце серед європейської спільноти.

Література:

1. **Бжезінський З.** Україна та Європа / Збігнев Бжезінський // Національна безпека і оборона. – 2000. – № 7. – С. 11-15.
2. **Грищенко К.** Поза межами шахівниці: прагматичний порядок денний української зовнішньої політики / Констянтин Грищенко // Дзеркало тижня. — 2010. – № 27 (807). – 17 липня – 6 серпня.
3. **Зленко А.** Уміння приймати політичні рішення та реалізовувати їх шляхом дипломатії – це високе мистецтво, до якого слід прагнути заради як престижу держави, так і власного реноме / Зленко Анатолій // Політика і час. – 2007. – № 1. – С. 7-8.
4. **Зленко Анатолій.** Переосмислюючи зовнішню політику України: важкий шлях до досягнення консенсусу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/59267>
5. **Карасьов Вадим.** Неізоляціонізм, або чи є межа багатовекторності? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/83737>
6. **Манжола В.** Квадратура інтеграційного кола. (Актуальні проблеми європейської політики України) / В. Манжола // Політика і час. – 2007. – № 4.
7. **Міхель Д. О.** Основні аспекти геополітичного положення України та її зовнішньополітичний вимір [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Politology/2009_97/97-34.pdf
8. **Рябінін Є.** Зовнішня політика нової влади: спроба політологічного аналізу / Євген Рябінін // Зовнішні справи. – 2010. – № 2. – С. 30-33.
9. **Чалий В.** Ми опинилися в буферній зоні, що є небезпечною для подальшого існування незалежної України / Валерій ЧАЛИЙ // День. – 2010. – № 133. – 29 липня.
10. **Чумак, С. Донський, О. Львова, І. Пресняков.** Україна-2020: віз і завтра там? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/86038>
11. Consolidated version of the Treaty on European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eu-law.eu/Site/EU_Law_files/C83.1.pdf
12. The North Atlantic Treaty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/en/SID-E76A6E99-939C69F0/natolive/official_texts_17120.htm?